

Anneli Kauppinen
Hyvinkää

TEKSTIN LUKEMINEN ON LUOVAA ONGELMANRATKAISUA

ABSTRACT

SOME DESCRIPTIONS OF READING PROCESS

This paper consists of descriptions given by nine high school students about their text reading processes. The students analyzed their freely chosen expository texts with help of the so called **schema of the associative relationships**. The descriptions of processes were very clear and they were much alike. The students told, that the method had been laborious, but it had radically helped to understand the main ideas of the texts. With help of the method the reader breaks down the rhetoric structure of the text, but anyway it helps her/him to realize what is essential in the text. The method had also enriched the reading process.

Koulutusjärjestelmämme yksi yleisimmin mainittu puute on se, ettei se kykene kyllin hyvään ajattelutaitojen opettamiseen. Siitä millaisia ovat esimerkiksi työelämässä tarpeelliset ajattelutaidot, on esittänyt kantansa mm. professori Vilko Virkkala, joka on erään suuren teollisuuslaitoksen tutkimus- ja tuotekehitysjohtaja. Hänen mielestään koulutusjärjestelmässämme tähdennetään ensi sijassa kapea-alaisen analyysin merkitystä. Sen sijaan luovaa ongelmanratkaisukykyä ei harjaannuteta eikä arvoseteta vielä korkeakouluissakaan. Virkkala toteaa myös, että tietodusvälineet eivät kuvaa juuri koskaan luovan ongelmanratkaisun vaiheita. Esimerkiksi murhia tavallinen TV-katsoja on nähnyt tuhansia, mutta ongelmanratkaisun vaiheita hän ei ehkä ole saanut seurata koskaan (Virkkala 1988 a, 1988 b).

Virkkalan ajatukset ovat nähdäkseni erinomaisen hyvin sovellettavissa humanistisiin aineisiin - ja oppimiseen yleensä. Mielestäni tekstin lukemisprosessi on yksi esimerkki luovasta ongelmanratkaisutilanteesta. Sitä ei kouluissa eikä korkeakouluissa ole kuitenkaan systemaattisesti opetettu eikä sen vaiheita ole kuvattu. Sen sijaan on perinteisesti keskitytty rajattuihin, jo ratkaistuihin ongelmiin, kuten lauseenjäsennykseen ja kieliopillisten kategorioiden tunnistamiseen.

Tilanne on onneksi vähitellen paranemassa. Tämä näkyy esimerkiksi prosessikirjoittamisen suosion lisääntymisenä. Myös kielen kääntämistä on alettu tutkia informaation prosessointitoimintana. Muun muassa tässä kirjassa on Sonja Tirkkonen-Conditiin valaiseva kuvaus kääntämisprosessista.

Dosentti Leena Laurisen kehittäämä teoria merkityssuhteista on johdattanut minut käytännön opetustyössä lähelle sitä tilannetta, että olen voinut seurata ja ohjata tekstin ymmärtämisprosesseja. Aiemmin olen joutunut tyytymään valmiiden tekstipohjaisten kirjoitelmien arviointiin.

Teetin viime kevätlukukaudella Sibelius-akatemiaan opiskelijoilla uutistyyppisen referaatin heidän itse valitsemastaan asiatekstistä. Siihenastisen kokemuksen perusteella tiesin, että referaatin tekemisessä on tärkeintä lähtötekstin ymmärtäminen. Huolellinen lukemisvaiheen ohjaus myös takaa parhaiten referaatin onnistumisen.

Pyysin opiskelijoita tuomaan mukanaan jonkin asiatekstin, joka

heidän mielestään on hyvä ja kiinnostava. Aihe oli täysin vapaa. Heidän valitsemistaan teksteistä osa oli musiikkialan lehdistä, osa muista aikakauslehdistä, ja joku opiskelija oli valinnut yhtenäisen jakson tenttikirjastaan.

Olin jo edellisellä kerralla esitellyt uutisen kirjoittamisen periaatteet - ne ohjaisivat referaatin muotoa ja tyylin valintaa. Nyt keskityttiin tekstin lukemiseen.

Opiskelijat saivat eteensä merkityssuhdekaavion (Laurinen - Kauppinen 1986, Kauppinen - Laurinen 1988), ja heitä pyydettiin tekstiä lukiessaan pohtimaan, mikä on sen pääkäsite. Kun pääkäsite oli löytynyt, se tuli sijoittaa kaavioon X:n paikalle. Pääkäsitteen määrittelyssä jouduin auttamaan joitakuita.

Seuraava vaihe olikin se, että opiskelijat ryhtyivät etsimään tekstistään vastauksia kaavion kysymyksiin ja kirjoittamaan niitä muistiin. Tähän kului aikaa noin tunti. Referaatin he sitten kirjoittivat kotonaan. Kun referaatti oli valmis, pyysin opiskelijoita kuvaamaan kirjallisesti tätä juuri läpikäymäänsä analyysi- ja kirjoitusprosessia. Seuraavassa on yhdeksän opiskelijan kuvaus lukemisen ja kirjoittamisen vaiheista. Olen lisännyt kunkin tekstin alkuun ingressiksi maininnan mielestäni tärkeimmistä esiin tulevista seikoista.

Opiskelija SH:

Pääkäsite ei ollut heti selvä. Järkevien ajatusten löytäminen tuotti iloa ja kiinnostus lisääntyi.

"Referoitava teksti tuli analyysin myötä paljon ymmärrettävämmäksi kuin alussa. Vaikeutena oli löytää tekstin pääkäsite, joka ei ollutkaan se, mitä ensin luulin. Alakysymykset toivat esille tekstin keskeisen asian. Sen jälkeen

kun pääkäsite, yläkäsite sekä alakäsite oli selvitetty, tekstin hahmottamisessa ei enää ollut vaikeuksia, teksti kiinnosti analyysin kanssa aivan eri tavalla kuin ilman sitä. Oli miellyttävää huomata löytävänsä alakysymyksiin järkeviä vastauksia tekstin sisällöstä."

Opiskelija PN:

Epäolennainen erottui olennaisesta.

"Tekstin lukemisen jälkeen kokonaisuus ei vielä hahmottunut. Jotkut asiat olivat heti selkeitä, toiset taas eivät. Tosin väliotsikot auttoivat tekstin hahmottamisessa.

Analyysin jälkeen huomasin monia kohtia, joita en aluksi löytänyt. Ja tietenkin kokonaisuus ja nimenomaan pääasiat hahmotuivat selkeästi. Tärkeintä mielestäni oli epäolennaisten kohtien poissulkeminen, joka toteutui analyysin avulla.

Kun kotona otin muistiinpanot käteeni, oli hyvin helppoa tehdä niistä referaatti. Huomasin, että jos muistiinpanoja ei olisi ollut, aikaa olisi vierähtänyt monta kertaa enemmän."

Opiskelija AH:

Menetelmä on vaivalloinen mutta palkitseva. Se auttoi irrottautumaan tekstin orgallisesta seuraamisesta.

"Referoinnissa koen yleensä ongelmana sen, että seuraan alkupe-
räisen tekstin rakennetta liian orgallisesti - tällöin referoin kappaleen kerrallaan ja huomaan pian tekstin sisältävän aivan liian paljon epäoleellisia yksityiskohtia. Tekstin pääkäsitteen, sen syiden ja seurausten, asiayhteyksien ja aikasuhteiden etsiminen auttoi pääsemään irti tästä ongelmasta. Etsiessäni ja pohtiessani edellä mainittuja asioita, jouduin porautumaan tekstiin pintaa syvemmälle, ja keskeiset asiat ikään kuin nousivat esiin.

Tottumattomalle tällainen tapa lukea on melko hidas - tosin uskon senkin taidon paranevan harjoittelemalla. Mutta sen ajan, jonka kenties menettää lukiessa ja analysoidessa, saa varmasti takaisin referaatin kirjoitusvaiheessa. Vaivan palkkana on nopean tiedonhankinnan kannalta tarkoituksenmukainen referaatti."

Opiskelija JP:

Analyysi suo vapauden omiin painotuksiin.

" - - Teksti <haastattelu "Avantgarden ääni"> oli luettuna mielenkiintoinen, mutta sen analysointi ja tiivistäminen lukemisen jälkeen tuntui vaikealta - ei oikein tiennyt, mikä tekstin pääsisältö tai teema oli.

Analysointi mallikysymysten avulla oli työläin vaihe koko prosessissa, mutta sen tehtyäni itse asia selkiytyi ratkaisevasti. Sen jälkeen eivät tekstin muoto ja rakenne enää hämänneet.

Itse kirjoittaminen ei sitten ollut enää kovin vaikean tuntuis- ta. Koetin sanoa tärkeimmän ja kiinnostavimman ensiksi. <Kirjoittaja viittaa tässä uutisen muotoon.> Lopuksi arvelutti ai- noastaan referaatin lyhyys - olinko pelkistänyt liikaa? Tässä tajusin, että olen kirjoittanut sen asian, joka itselleni tekstissä oli tärkeintä. Ehkä joku muu olisi painottanut toisin."

Opiskelija KKÄ:

Sekavan tekstin ajatus hahmottui.

"Teksti oli aluksi hieman sekava, mikä johtui varmaankin siitä, että se oli haastattelu ja että ainakin alkupuolella Suzukin puhe siirtyy jo toiseenkin asiaan ja haastattelijan täytyy pala- ta taaksepäin.

Analyysin jälkeen teksti hahmottui paremmin jo muutamankin kysymyksen avulla. Tuntui, että helpointa oli panna asioita paperille siinä järjestyksessä kun niitä tuli esille ja selväksi analyysikaavion avulla."

Opiskelija MP:

Eri puolilla tekstiä olevat asiat voi referaatissa liittää yhteen. Kirjoittamisvaihe oli helpompi kuin analyysi.

"Teksti tuntui ensimmäisen lukukerran jälkeen mielenkiintoisel- ta, en huomannut sen pituutta, ja referaatista oli tulla ihan liian pitkä. Monisteen apukysymyksiin vastaaminen selkeytti, jaotteli tekstiä.

Ensimmäisen analyysin jälkeen reunahuomautuksia ja muistiinpano- ja oli niin paljon, että osa oli jätettävä referaatista pois. Toisaalta, kun alkuperäistekstissä puhuttiin samasta asiasta - tässä tapauksessa esim. mainostamisesta - useassa eri kohdassa, olin tehnyt siitä monet merkinnät, jotka referatissa liittyivät yhteen.

Hankalin vaihe oli analyysi. Muistiinpanoista referaatiksi -vaiheessa vain oleellisimman esittäminen lyhyesti ja ytimek- käästi oli vaikeaa."

Opiskelija KKO:

Menetelmä auttoi näkemään laajempia asiayhteyksiä.

"Luin tekstin vasta kun olin saanut kaavion eli apukysymykset.

Ensi lukemalta tekstistä jäi kovin henkilöhistoriapainotteinen kuva. Analyysikysymysten avulla hahmottui paremmin kuva henkilön sijoittumisesta historiallisiin yhteyksiin ja hänen merkityksensä säveltäjänä.

Muistiinpanovaiheen jälkeen tein disposition helpottamiseksi summittaisen kappalekohtaisen kysymyssanalistan. Sen jälkeen aloin varsinaisen kirjoittamisen. -- Varsinkin aloitus tuotti päänvaivaa. Oli myös paljon asioita, jotka olisin halunnut sanoa peräkkäin, mutta joku muu asia vaati päästä väliin.

Luulen että ilman kaaviota minua olisi jäänyt vaivaamaan ne asiat, joita en saanut mahtumaan referaattiin."

Opiskelija AP:

Pohjatekstin laatu teki prosessin vaikeaksi.

"-- Koska artikkeli oli kovin luettelomainen ja erittäin kuivan tieteellinen, oli vaikeaa noudattaa antamasi monisteiden ohjeita; oli vain harvoja kysymyksiä, joihin pystyin vastaamaan.

Niinpä pyrinkin referaatissani löytämään kustakin viritysjärjestelmästä kaikkein olennaisimman - siksi jätin pois myös yksityiskohtaiset käytännön viritysohjeet. Tekstissä oli kuitenkin niin monta järjestelmää ja lähes pelkkää olennaista asiaa, että referaatti paisui lähes kahden sivun mittaiseksi ja luettelomaisuus oli pakko säilyttää. --"

Opiskelija MM:

Tekstin muoto hajosi, ja syntyi uusi kokonaisuus.

"Valitsemani artikkeli sisälsi oikeastaan kaksi erillistä artikkelia, joten sitä lukiessani ensimmäistä kertaa läpi tuntui mahdolltomalta saada siitä järkevää referaattia aikaiseksi.

Saatuamme ohjeet referaatin tekoon ja alkaessani hajottaa tekstiä kysymysten avulla huomasin, että ei referaatin teko niin mahdollonta olekaan. Etsiessäni kysymyksiin vastauksia jouduin etsimään niitä joka puolelta tekstiä, joten artikkeli tuli kauttaaltaan tutuksi: Itse referaatin kirjoittaminen oli lopulta melko helppoa, sillä asiat olivat ehtineet myös kypsyy ja näin muotoutua yhdeksi kokonaisuudeksi."

Edellä olevissa opiskelijoiden kuvauksissa painottuvat selvimmin seuraavat seikat:

1. Analyysi on lukumenetelmänä melko työläs, ainakin aluksi.
2. Menetelmän avulla hajotetaan lähtötekstin ulkoinen rakenne mutta muodostetaan selkeämpi kuva tekstin aihees-

ta.

3. Analyysi rikastaa ja syventää lukukokemusta.
4. Referaatin kirjoittaminen uuteen muotoon on analyysin jälkeen vaivatonta.
5. Menetelmä auttaa erottamaan olennaisen epäolennaisesta, mutta sallii kuitenkin valinnan vapauden.
6. Menetelmä paljastaa huonon tekstin heikkoudet.

Opiskelijoiden laatimat referaatit olivat 1 - 2 liuskan mittaisia ja hyvin onnistuneita. Tärkein ominaisuus niissä oli kohe-
renssi. Yksikään ei vaikuttanut epäyhtenäiseltä eikä isomman
tekstin palasista kootulta - niin kuin on monesti laita silloin,
kun referaattia kootaan lähtötekstin katkelmia yhdistelemällä.

On kiinnostavaa, että opiskelijat jotka eivät ole harjaantuneet
tekstien systemaattiseen analyysiin, omaksuvat menetelmän näin
pian ja pystyvät kuvaamaan lukuprosessin vaiheita. Sekin on
otettava tietysti huomioon, että opiskelijat haluavat jossakin
määrin miellyttää opettajaa ja antaa kauniin kuvan prosessin
onnistumisesta. Tämä ei kuitenkaan selitä kaikkea, sillä näin
tarkat ja keskenään samansuuntaiset kuvaukset eivät olisi mah-
dollisia ilman omaa kokemusta.

LÄHTEET

- Kauppinen, A. 1988. Asiatekstin referointi - kielenkäytön perus-
taito. Kielikello 2/1988.
- Kauppinen, A. - Laurinen, L. 1985. Tekstejä teksteistä. Muisti-
ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiatekstin referoinnin
problematiikkaan. SKS. Vaasa.
- Kauppinen, Anneli - Laurinen, Leena 1988. Tekstioppi. Johdatus
ajattelun ja kielen yhteistyöhön. Kirjayhtymä.
- Kielikello. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten
tutkimuskeskus. Valtion painatuskeskus.

- Laurinen, L. - Kauppinen, A. 1986. Merkityssuhteet lukemisen ja kirjoittamisen apuna. Lautamatti - Takala (toim.) AFinLAN vuosikirja 1986. Jyväskylä.
- Virkkala, U. 1988a. Kulttuurimme sokea pilkku. Kanava 6/1988.
- Virkkala, U. 1988b. Luova ongelmanratkaisu. Tiedon hankinta ja yhdistely toimivaksi kokonaisuudeksi. Kone Oy. Helsinki.